

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT

UDGIVET AF HISTORISK SAMFUND FOR SØNDERJYLLAND
ved *H. Neumann, Christian Stenz og W. Christiansen*

INDHOLD

Landinspektør J. L. Mosbech:

Da grænsen var ny

August F. Schmidt:

Pastor Bøggilds hund

Senius Tiedemann:

Værn mod onde ånder

H. V. Gregersen:

Fodring af snoge – en rest af gammel hedenskab

S. P. Hansen:

Et par nødvendige bemærkninger til Frede Hansen

Glimt fra svundne tider

Sønderjysk månedsskrifts ekspedition:

Viceskoleinspektør W. Christiansen, Brorsonsvej 37, Tønder
Museumsinspektør H. Neumanns adresse er: Åstrupvej, Haderslev
Lærer Chr. Stenz adresse er: Sandved 5, Åbenrå

På egnsvandring

Medlemmer af Historisk samfund i Tønder amt foretog lørdag den 14. juni en egnsvandring, der tog sin begyndelse på Vongshøj, hvor formanden, Cornelius Schmidt, bød de godt 100 deltagere velkommen, og lærer Refslund Poulsen gav en egnsorientering, idet han udpegede de mange forskellige punkter omkring i landskabet, der kunne ses fra dette idylliske højdepunkt.

Efter en vandring gennem det ejendommelige Lovrup skrup med sine mange botaniske sjældenheder besøgte den Bech'ske gård i Drengsted, hvor ejerinden, fru Marie Cathrine Bech, gæstfrit åbnede alle døre, så de hyggelige stuer med det gamle bohave kunne tages i øjensyn. Cornelius Schmidt fortalte om slægten, der i flere århundreder havde været knyttet til denne smukke vestslesvigske gård.

Derefter besøgs et for nylig afdækket jernværk, hvor en udgravet højovn, udsmetet myremalm og slagger tydeligt fortalte om en højt udviklet oldtidsindustri på egnen.

Under kaffebordet i Døstrup forsamlingshus berettede Cornelius Schmidt om præsteembedet, der havde været i samme slægt fra reformationen til 1865. Under pastor Ebbesens ledelse besøgs derefter den hyggelige præstegård og den nyrestaurerede Døstrup kirke, og med en salme afsluttede den udbytterige tur, der havde været begunstiget af det herligste midsommervejr.

— — —

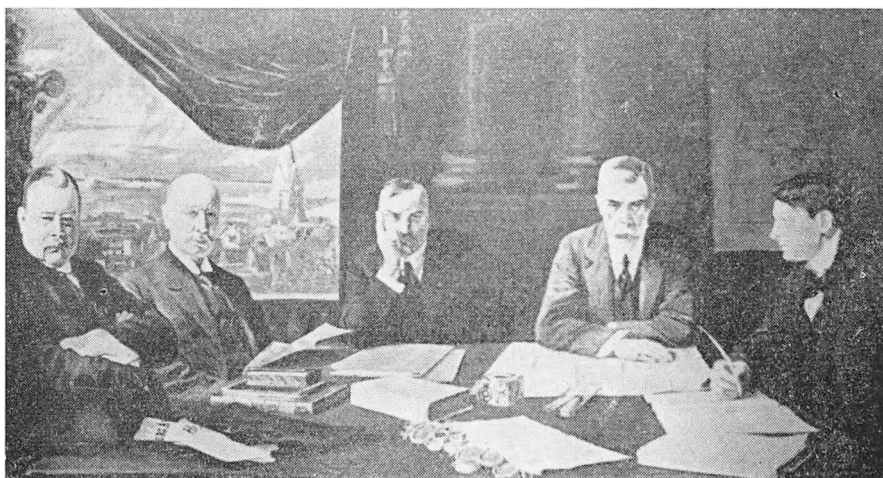
Under ledelse af lærer Bennedsen, Skudstrup, gennemfører Skodborg ungdomsforening engang om året en udflugt ud i det blå.

I år var turen tilrettelagt af lærer Hermansen, Skodborg, som en lokalhistorisk udflugt. Vejledere på turen var foruden lærer Hermansen, museumsinspektør Neumann, Haderslev, og gårdejer Christen Hanssen, Højvang.

Ca. 100 deltagere var mødt og satte kursen mod Dresvold, hvor der blev fortalt om udgravningen af voldstedet og om den israndslinie, som kan påvises her. Derefter kørtes forbi de gamle gårde i Skudstrup til Knagemøllen ved Kongeåen, en landskabelig idyl, som sikkert mange flere burde kende. Næste station var også ved Kongeåen ved Skodborghus, som Hermansen fortalte om. Derefter kørtes ad ret ubefærdede veje til Sundbølgård, hvor man hørte om den store gruppe af gravhøje og dette steds betydning, som trafikknudepunkt i oldtiden. Sidste ophold var gården »Højvang«, i hvis nærhed stormandsgraven og løveglasset blev fundet. Her blev også fortalt om den forsvundne landsby Bejstrup, hvis beliggenhed man nu har nogenlunde rede på.

Jels ungdomsforening havde samme aften gennemført en lignende tur, og begge ungdomsforeninger mødtes i Skodborg forsamlingshus til fælles kaffebord og dans.

Den vellykkede udflugt kan nok tages som et vidnesbyrd om den interesse, som den snævrere hjemstavns historie altid har.

Kommissionen arbejder

Efter H. Slott-Møllers maleri

Da grænsen var ny

Af landinspektør J. L. Mosbech.

Lørdag den 10. januar 1920 blev Versailles-traktaten endelig ratificeret i Paris. Kl. 4,15 eftm. trådte traktaten i kraft, og dens frister begyndte at løbe, senest en måned efter dette tidspunkt skulle den fastsatte afstemning i Slesvig finde sted. Endelig var der kommet skred i de begivenheder, man havde ventet så længe. Den internationale kommission til ordning af folkeafstemningerne i Slesvig var forlængst udpeget og havde i nogle måneder været samlet i København. Den udstedte straks sin berømmelige proklamation, hvorefter den overtog al magt og alle beføjelser af enhver tænkelig art indenfor de i traktaten fastsatte afstemningsdistrikter, d. v. s. 1ste og 2den zone. Efter meddelt kortvarig udsættelse rømmede tyskerne landsdelen den 24. januar, såvel militært som administrativt – efter at de allierede besættelsestropper allerede var rykket ind i områderne. Den 26. jan. kl. 12 middag ankom den nye regering i særtog fra København til Flensborg. De fire imponerende flag, det britiske, franske, svenske og norske, gik under hornsignaler til vejrs over »Flensburger Hof« og gjorde med ét slag det gamle hotel til landsdelens absolutte centrum. De fire kommissærer, den engelske Sir Charles Marling, der var kommissionens præsident, den franske M. Claudel, den svenske landshøvding O. v. Sydow og den norske generaldirektør T. T. Heftie, rykkede straks ind og fyldte med deres store stab af

sekretærer og sagkyndige godt op i hotellets saloner. Også kommissionens generalsekretær, Sir Brudenell-Bruce, var englænder. U. S. A. var på grund af staternes stilling til fredstraktaten ikke repræsenteret i kommissionen.

Det var kommissionens fornemste opgave, næst at lede administrationen i afstemningstiden, på grundlag af de stedfundne afstemninger at fremkomme med indstilling til det øverste råd i Paris angående den nye grænses forløb. Dette arbejde var afsluttet henimod slutningen af april, og præsidenten kunne over London afrejse til Paris med indstillingen i mappen. Indstillingen var ikke enstemmig. Præsidenten og den svenske kommissionær foreslog, at praktisk talt hele 2den zone gik tilbage til Tyskland, medens de to andre medlemmer, den franske Claudel og den norske Heftie indstillede, at 4 melleslesvigske sogne, Aventoft, Sønder Løgum, Ladelund og Medelby, der alle var beliggende i 2den, men op mod 1ste zone, fulgte denne til Danmark. Kommissionen, der i daglig tale efter dens navn på fransk – Commission internationale Slesvig – kaldtes CIS-Kommissionen, og som for en stor del udøvede sin myndighed under Cis mærket, havde hermed i realiteten afsluttet sit arbejde. Den vegeterede endnu nogen tid, men den 16. juni kl. 12 faldt flagene over »Flensburger Hof«, og den følgende nat forlod kommissionens generalsekretær som den sidste Flensborg. En i historien aldrig før set epoke var tilende. Samme nat faldt den gamle uretfærdige grænse ved Kongeåen, og en foreløbig toldgrænse etableredes ved 1ste zones sydgrænse. Danmark overtog den fulde civile og militære administration af Nordslesvig. Anden akt af genforeningen kunne begynde. Også den havde man ventet med længsel.

Medens denne uforglemmelige og festfyldte overtagelse af landsdelen nu fandt sted, måtte man også tænke på et mere jævnt, men dog nødvendigt arbejde vedrørende den nye grænse. Det var selve liniens detaljerede fastsættelse og afmærkning i marken. Det var i Versailles-Traktatens § 111 bestemt, at også dette arbejde skulle ledes og kontrolleres af en international kommission, dennegang på 7 medlemmer. Deraf skulle 5 repræsentere de allierede hovedmagter, og to de direkte interesserede lande, Danmark og Tyskland. Da U. S. A. heller ikke her ønskede at være med, talte kommissionen kun 6 medlemmer – hvoraf bl. a. en fra Japan. Formanden var den franske oberst Rollet, og alle kommissionens medlemmer var officerer. Danmarks repræsentant var daværende oberstløjtnant, senere oberst Axel Ramm, og Tysklands generalmajor, greve v. Schwerin. Kommissionen slog sig i begyndelsen af juli ned i Sønderborg med en ikke ubetydelig stab af sekretærer, sagkyndige og teknikere. Kun det tyske medlem med stab boede i Flensborg. Markkursen var dengang en anden end i dag. I analogi med den »store«, d. v. s. den rådende kommission, kaldte men denne CIF-Kommissionen, også efter dens officielle navn på fransk »de délimitation de la frontière«. Den disponerede over en efter den tids forhold talstærk bilpark, hvis vogne kørte

med CIF-faner, der tillod dem uhindret grænsepassage, overalt hvor forholdene gjorde sådant muligt.

Den dansk-tyske landegrænse er ca. 65 km lang, fra Flensborg Fjord i øst til havdiget i vest. Den falder i 3 naturligt adskilte afsnit. Først den korte østjydske strækning, hvor grænsen fra Flensborg Fjord følger Krusåen, syd for Krusågård, passerer Aabenraa-Flensborg landevej, umiddelbart syd for Danmarks stærk slidte udfaldsport til den store verden, toldstationen Kruså, fortsætter mod vest ad snørklede og bugtede linier gennem det smukke, bakkede terræn nord for Nyhus by og skærer banelinien Frederica-Flensborg, umiddelbart syd for Padborg station. Længere mod vest fortsætter grænsen principielt i skellet mellem byerne Ellund i syd og Frøslev i nord. Ved Frøslev Polde slutter det østjydske afsnit og grænsen glider her ud på sit lange midtertrip, der går gennem højderyggens ensartede og vidtstrakte arealer, omtrent i lige linie til den skærer Tønder-Husum landevej ved Sæd, det andet store centrum for trafikken mod syd, ialt en strækning på ca. 30 km.

Det er den typiske grænseegn. I 1920 henlå langt de fleste jorder her som græsningsarealer. Der var næsten ingen bygninger, hverken nord eller syd for linien, der færdedes meget få mennesker, men landskabet var præget af en ejendommelig ro og fred. Mod nord og vest åbnede det fuldstændig flade landskab vide udsigter langt op i Nordslesvig. Mod syd og øst lukkede bakkedraget nord for Medelby – de claudelske højder – for udsigten til de store landsbyer, Medelby og Ladelund på den mellemslesvigske slette, og minder beskueren om CIS-kommissionens sekundære indstilling angående landegrænsen. Denne er her sydskellet for 1ste zone, altså gamle sogneskel og følger oftest vandløb, større eller mindre, bl. a. på en strækning på ca. 10 km det lille vandløb »Skelbækken«, der en overgang gav grænsen dens populære navn. Grænsen er her sammenfaldende med det ældgamle herredsskel mellem Slogs og Kær herreder, der i 1920 så ud, som var det dannet af naturen selv, og som sikkert havde været uforandret i århundreder. Om dette skels indtryk på mennesker har vi – foruden altså i zonedelingen fra 1920 – et ejendommeligt vidnesbyrd i J. B. Højers beretning om en fortræffelig studiefodtur, han i sommeren 1903 foretog gennem de mellemslesvigske landsbyer, og som han fortalte om i Sønderjydske Årbøger for 1905. På sin vandring betages han ganske af det ejendommelige landskab mellem Burkal og Ladelund sogne og karakteriserer det gamle skel som »i sandhed en herredsgrense, der er så udpræget, at den næsten kunne være en landegrænse«. Det var for så vidt profetiske ord, som herredsgrensen mindre end 20 år senere blev gjort til en landegrænse. Men iøvrigt er landet og folket naturligvis ens på begge sider af den grænse, der er »gjort af mennesker«. Det er vel en statsgrænse, men det er ikke nogen folkegrænse. Det er ikke engang en sprogrænse.

Grænsens 3die afsnit fra landevejen ved Sæd til Havdiget ved Siltoft går

gennem den tønderske marsk, som regel følgende vandløb eller diger. Den store Sønderå er landegrænse til Møllehus ved Aventoft, hvor grænsen skærer den sidste store vejforbindelse nord syd, den gamle klinkechaussé fra Tønder til byens gamle kongerige, de mange koge mod sydvest. Med Møllehus kvitterer grænsen enhver støtte af større vandløb og går mod vest ind gennem det meget sumpede og næsten ufarbare »udendigsland« mellem Tøndermarskens og Gudskogens digeanlæg, og dukker først op igen, da den fra øst går ind i Rudbøl Sø, halverer omtrent denne og støder ved søens vestbred mod det gamle dige, som man i 1563–66 byggede fra Rudbøl til Fegetasch til inddigning af det gamle Viddingherred. På sit sidste stykke med vest følger grænsen nordranden af det endnu ældre kær-dige, passerer umiddelbart syd for gården »Siltoft« for at slutte ved den sidste grænsesten nr. 279, der er placeret på det nye havdige, der bygget ca. 1860 løber fra Højer mod syd.

Grænsekommisionens opgave var detailbestemmelse af grænsens forløb samt at lade fornøden afmærkning og opmåling foretage. Rettesnoren var den af ambassaderrådet godkendte indstilling fra afstemningskommisionens engelsk-svenske medlemmer, d. v. s. praktisk talt zonegrænsen. CIF-kommisionen var dog berettiget til overalt at træffe bestemmelse om mindre ændringer af liniens forløb, hvor »praktiske« forhold krævede sådant. Det var dog en betingelse, at sådanne ændringer var »mindre betydelige«, samt at der kunne opnås enstemmighed derom indenfor kommisionen, altså tilslutning både fra den tyske og den danske repræsentant. Kommisionen bekendtgjorde straks en foreløbig plan over den kommende grænse og indkaldte eventuelle henvendelser fra lodsejere til den 15. august. Der indkom et ikke ringe antal såkaldte »Petitioner«, både fra tysk og dansk side, som alle blev omhyggeligt behandlet. Der var dog væsentlig forskel på lods-ejernes stilling indenfor grænselinien tre afsnit, ligesom også kommisionens muligheder og beføjelser langt fra var ens indenfor disse. Det fremgik tydeligt af samtaler med de få mennesker, man dengang mødte ved grænsen, at også indenfor det lange midterafsnit fandtes der lodsejere, der gerne så den foreslåede linie forlagt mod syd. Men her foreslog det ikke med »mindre betydelige« ændringer, her måtte man flytte sogne, eller i hvert fald ejerlav, hvis det skulle nytte noget. Og det var langt over CIF-kommisionens beføjelser. I praksis gik derfor hele midterstrækningen glat igennem. Den var urørlig. Derimod kom det »praktiske« element i sin ret på den østlige strækning, hvor man forskellige steder i Bov sogn og ved Ellund foretog mindre ændringer af den oprindelige linie. De største flytninger var de kendte »Lommer« ned i Ellund, fortrinsvis til opnåelse af en bedre jordfordeling.

Sit egentlige grænseproblem mødte kommisionen dog ved Rudbøl. Her var forholdene vanskelige. Øst for diget, der går gennem byen, var grænsens placering givet. Den *skulle dele* Rudbøl Sø af hensyn til befolkningens fiske-riinteresser, der skulle sikres beboerne på begge sider af søen. Vest for byen

skulle grænsen fortsætte i zoneskellet d. v. s. langs kærDIGETS nordrand. Kun i Rudbøl By og i Rudbøl Sø befandt grænselinien sig i 2den zone, og den var her indenfor arealer, der skulle deles, inden linien påny kunne komme i forbindelse med den fastlagte zonegrænse. Spørgsmålet var blot: Hvorledes skulle delingen ske? Og det gav anledning til mange overvejelser, ikke mindst fordi der her var tale om et forholdsvis tæt bebygget område, idet alle ejendomme fra gammel tid var placeret langs en landsbygade, der oprindeligt var et dige. Beboernes nationale opfattelse var tilmed forskellig, og jord-

Grænsesten i Rudbøl

fordelingen spredt, så det er forklarligt, at sagen gav kommissionen adskilligt hovedbrud. Sluttelig afholdt man den 8. september 1920 et stort møde ude på diget, hvor de forskellige anskuelser straks kunne demonstreres. Det blev efterhånden klart, at den eneste mulighed for enighed var en deling af bebyggelsen på langs ad gaden, således at den østlige husrække gik til Tyskland, og den vestlige til Danmark. Gaden var ganske vist kun en halv snes meter bred, så det var ikke en strada, der egnede sig til at rumme en landegrænse. Det er klart, at en sådan deling måtte medføre talløse vanskeligheder. Det har den også gjort. Men når nu turisterne betragter grænsen i Rudbøl som et særligt fremragende eksempel på det minimum af forstand, hvormed verden regeres, er dette kun delvis rigtigt. Bebyggelsen *skulle* deles, og det er ikke givet, at en tværgående delingslinie havde medført færre eller mindre ulemper. De var måske ikke blevne så iøjnefaldende som nu, men selv med den nu foretrukne længdedeling gjorde man forsøg på at få grænsen ført gennem et hus med dobbelt og nationalt blandet ejendomsret. Det kunne dog efter kommissionens skøn ikke falde ind under de af »praktiske« hensyn tilladte ændringer.

På den måde fik Rudbøl den landegrænse, der ved sit besynderlige forløb gjorde den lille, idylliske by til en turistattraktion af stort format. Beboerne har med stor tålsomhed fundet sig i grænsens mange ulemper, selv i krigens vanskelige år. Det er ikke let at ændre en landegrænse, især når der ikke er oplagte muligheder derfor, men den omstændighed at Rudbøl i den svundne mennesketalder ikke har været et stadigt klagedistrikt viser, at kommissionen næppe greb helt forkert, da den trak sin vidtberømte gadegrænse ved Danmarks sydvestlige hjørne.

Pastor Bøggilds hund

Af August F. Schmidt.

Jens Lassen Bøggild, der var præst for *Lintrup-Hjerting* sogne (Frøs herred) 1850–58, var fra Todbjerg ved Århus, hvor han fødtes 26. 8. 1797. Hans forældre var degn Johannes Bøggild og hustru Anna Cathrine Høeg. J. L. Bøggild blev student fra Randers, immatrikuleret ved Københavns universitet 19. 10. 1815, og 1821 tog han theologisk embedseksamen. 12. 1. 1825 blev Bøggild kateket i Ringkøbing og 3. 4. 1826 holdt han bryllup med Christiane Dorothea Birgitte Thorlacius (23. 12. 1808 – 10. 4. 1874), datter af byskriver i Ringkøbing Theodor Thorlacius og hustru Gytha Horwitz. 8. 6. 1827 blev Jens Lassen Bøggild udnævnt til præst for *Sønder og Nørre Bork* ved sydbredden af Ringkøbing Fjord¹).

Imedens J. L. Bøggild var præst her, strandede 7. 11. 1847 et skib ved *Søndervig*. Herved omkom bl. a. en ung pige, der dagen efter drev i land på Bjerregård stranden længere mod syd. Liget fandtes af strandfogden Jens Sørensen. Det blev ført til Bjerregård og derfra roet over fjorden til Sønder Bork, hvor det blev begravet på kirkegården. Pastor J. L. Bøggild holdt en lille tale ved den ukendtes jordfærd. Men inden begravelsen havde præsten været i Ringkøbing for hos herredsfogden at aflevere de ting, der fandtes på liget. Her i købstaden kom en større, brun langhåret hund hen til pastor Bøggild og snøftede til ham, den kunne kende den druknede piges ejendele. Pigen havde nemlig været hundens herskerinde. Hunden løb bagefter vognen til Sønder Bork præstegård, hvor børnene modtog den med glæde. Hunden må antages at have overværet begravelsen på kirkegården, for i de følgende dage lå den på den unge piges grav, hvori det trofaste dyr skrabte et hul helt ned til kisten. Præsten lod hullet jævne, men hver dag i længere tid gravede hunden hullet påny, og lige så tit lod præsten det dække til. En dag var hunden forsvundet, men et par dage senere kom den tilbage, gravede et hul i graven med poterne, og bagefter jævtede den selv hullet til, og fra nu

af gav den sig ikke mere af med graven. Der var nu kommet ro over dyret, som herefter blev præstens stadige ledsager.

Den ovenstående kortfattede redegørelse er et referat af den skildring, som *J. N. H. Skrumsager* har givet af tildragelsen i sin fortælling: »Virkelighedsbilleder!«, offentliggjort i Sprogforeningens Almanak 1894, 4–27²). Skrumsagers beretning kan suppleres med nogle oplysninger, jeg 17. juni 1949 modtog fra strandfoged *P. Chr. Dahl*, Gammel Bjerregård på Holmsland. Strandingen og hundens adfærd var velkendt af alle folk i Ringkøbingfjordegnen i 1890'erne, da Dahl var dreng. Hans viden om sagen er fra samtidige. Dahls bedstefader var født på Klegod på Holmslands Klit og var hjemme i 1847. Det samme var Dahls bedstemoder, da begivenheden i november 1847 fandt sted. Hun var datter af Iver Heide og Rebekka Højbjerg på Gamle Bjerregård. Dahls mormoder var født i Sønder Bork, hvor hun gik i skole i 1847. Strandfogden Jens Sørensen var Iver Heides svigersøn; han passede det store strandlen i disse år. *P. Chr. Dahl* har ikke kendt Jens Sørensen, han var druknet, før Dahl blev født, men hans enke Mine, der var ældste søster til Dahls bedstemoder, fortalte tit om den ilanddrevne unge kvinde. Dahls bedstefader berettede, at skibet strandede i nærheden af hans fødeby i Søndervig. Hele besætningen omkom, kun en hund nåede i land, og den tog herredsfogden med til Ringkøbing. Liget drev ikke i land ved Søndervig på grund af nordveststorm, men fire mil mod syd, hvilket ikke var noget usædvanligt, når stormen kom fra det nævnte hjørne. *P. Chr. Dahls* bedstemoder fortalte, at hun sammen med de andre skolebørn hver dag gik ind på kirkegården for at se efter hunden, som lå på graven. De kunne, når de stak armen ned i det hul, hunden havde skrabet, med fingerspidserne nå ligkisten. – Senere blev der sat et trækors på graven. På korset var malet en hund. Graven er forlængst blevet sløjfet.

Vi kan nu vende tilbage til *J. N. H. Skrumsagers* fortælling, hvis indhold ikke længer kendes i overleveringen fra Ringkøbingegnen. Han giver i sin fremstilling nogle oplysninger om krigsbegivenheder i sommeren 1849 i egnen mellem Ringkøbing og Varde. Han omtaler heri vagtmester Kloppenburgs dygtige og modige krigsledelse. Denne vagtmesters fulde navn var *Jacob Hansen Kloppenburg* (1793–1876). Han var en retsindig og dygtig militær, der i 1872 udgav sin værdifulde mindebog: »En gammel Soldats Erindringer«. Heri er et udførligt afsnit om krigen i Vestjylland i sommeren 1849. Det er erindringsbogen, der danner grundlaget for *Skrumsagers* kortfattede fremstilling. Vagtmester *J. H. Kloppenburg* var halvbroder til *Hans Diderik Kloppenburg* og farbroder til *Skrumsagers* første hustru *Anne Marie Kloppenburg*. *J. N. H. Skrumsager* fortæller i »Virkelighedsbilleder!«, hvorledes der i sommeren 1849 kom fjendtlige tropper op til Ringkøbingegnen. Ved et heldigt dansk modangreb var de tyske soldater blevet drevet tilbage. Under det danske fremstød havde en tysk dragon skjult sig og var

herved blevet ene tilbage i egnen. Han kom om natten til Sønder Bork, hvor en tyk og bred langhåret hund kom farende ud fra præstegården hen imod ham; men så blev den helt skamfuld og pibende. Det viste sig at være den tyske soldats hund fra hans hjem i Stade i Hannover, og den unge druknede pige var hans kæreste. Hunden ledte ved sin opførsel soldaten hen til kirkegården, gravede i den kendte grav og tog op med munden en æske. I denne var der et brev, hvori soldatens trolovede skrev om den uundgåelige stranding, og at hun ville binde en æske med brevet i til halsen på kærestens tro hund »Roland«. Hunden blev altså reddet, gravede æsken ned i pigens grav, og da den over halvandet år senere ved et underligt tilfælde mødte sin tidligere herre og staks genkendte ham, gravede den æsken op og leverede den til den ene rette. Begivenheden på Sønder Bork kirkegård i sommernatten 1849 gjorde naturligvis et dybt indtryk på den tyske soldat, der var af god herkomst. På hjemturen fra Sønder Bork blev han syg, blev indlagt på Donslund Mølle, hvor han fik en fortrinlig pasning. Senere kom han til *Christiansfeld*, hvor han blev indlagt på Søsterhuset. Her fortalte han til den søster, der omhyggeligt plejede ham, om sin elskede Maries grav, om hunden Rolands kloge adfærd, og kort efter at have sluttet sin beretning fik den tyske ryttersoldat et nyt hosteanfald og døde snart efter.

J. N. H. *Skrumsager* (1841–1921) var fra gården *Skrumsager* i Sønder Bork sogn. Her i sin barndomsegn har han hørt om strandingen og den kloge hund. Hans viden herom har været i overensstemmelse med den længe efter bevarede folkeoverlevering om ulykken og hunden Roland. *Skrumsager* har vel også været blandt de børn, der besøgte den friske grav på Sdr. Bork kirkegård.

I 1859 kom J. N. H. *Skrumsager* på *Rødding Højskole*, og derefter var han forvalter hos H. D. *Kloppenborg* (1802–82) i *Københoved*. 31. januar 1866 blev *Skrumsager* gift med *Kloppenborgs* datter Anne Marie (1834–95), og resten af sin levetid var *Skrumsager* bosat i *Københoved*³).

Da *Kloppenborg*-familien havde gammel forbindelse med hernutterne i *Christiansfeld*, kan der være sandsynlighed for, at den plejende søster har fortalt til H. D. *Kloppenborg*, ja måske også til J. N. H. *Skrumsager*, hvad den tyske soldat berettede for hende på sit dødsleje. Denne kundskab har *Skrumsager* så kombineret med, hvad han vidste hjemme fra barndomssognet Sønder Bork og med viden hentet fra »En gammel Soldats Erindringer«.

Og nu kan vi vende tilbage til pastor J. L. *Bøggild*. Han blev udnævnt til præst for *Lintrup-Hjerting* menigheder 9. juni 1850. Her var han til sin pludselige død ved et slagtilfælde 17. maj 1858. Med præstefamilien *Bøggild* fra Sønder Bork fulgte den fra strandingen reddede hund. Dens usædvanlige historie er naturligvis snart blevet kendt i en stor omegn af *Lintrup*. Husdyr var forhen i landsbykredse udmærkede emner for samtalestof, og da ikke mindst kloge hunde og heste. Ofte har man talt om pastor *Bøggilds*

hund, og Skrumsager har i sådanne samtaler jo kunnet yde særlig fortjenstfulde indlæg. Da han så i 1894 kom med i redaktionen af Sprogforeningens Almanak, har det været nærliggende for den skriftligt begavede storbonde at skrive en fortælling på grundlag af det, han vidste om pastor Bøggilds hund. Fra forskellige kilder har Skrumsager kunnet øse til sine »Virkelighedsbilleder!« Fra barndomsoplevelsen og folkeoverlevering fra Sønder Bork egnen, fra vagtmesterens erindringer, fra Christiansfeld og fra Lintrup egnens folkesnak. Førstepartiet af fortællingen i Sprogforeningens Almanak er så nær virkeligheden som muligt, hvad strandfoged P. Chr. Dahl bekræftede i 1949. Hvormeget der i de senere afsnit er Skrumsagers egne påfund kan ikke afgøres, men da han kalder sin historie for »Virkelighedsbilleder!«, tør man vel tro, at det meste i beretningen har sin forudsætning i det virkelige liv.

Skrumsagers bidrag i første årgang af Sprogforeningens Almanak gjorde stærkt indtryk og blev læst viden om. Strandfoged Dahl nævner således i sit brev til mig af 17. 6. 1949, at i hans barndom blev den nævnte almanak sendt til et medlem af den forannævnte strandfoged Jens Sørensen's familie, der boede på Holmsland Klit. Almanakken var en julegave fra en pige, der i vinteren 1894–95 tjente hos forstander Jens Nørregård, Testrup Højskole. Pigen var fra Holmsland Klit, og herude blev fortællingen om hunden læst i mange hjem, og alle de ældre her fik ved denne læsning barndomsmindet om Roland vakt til live. Erindringen om tildragelsen i 1847 levede i 1895 frodig i folkemunde hos Klittens befolkning, hvor den lille P. Chr. Dahl tit hørte fortælle om hunden på graven. I Dahls barndom i 1890'erne havde de i hans hjem på strandfogedgården en hund, der hed Roland; den var opkaldt efter pastor Bøggilds hund.

Hvor optaget man var af Skrumsagers fortælling, erfares af det følgende. Den 4. oktober 1954 skrev fru *Nielsine Andrea Harms* (født Rich), Tøndervej 77, Åbenrå, til mig om vort emne: »Jeg er født i Borre, Aal sogn pr. Varde i Vestjylland, et par mil fra Nordsøen. Nu bor jeg i Åbenrå. Da jeg var omkring 10 år har min kære mor fortalt mig om tildragelsen ved Sønder Bork. Nu er jeg 84 år, men jeg erindrer så godt, at manden havde forstået hunden og kunne mærke, at han skulle følge med den, og da havde han sagt til den: »Roland, Roland, vil du ledsage mig til min Maries grav.«

Disse ord i fru Harms brev er omtrent et ordret citat husket fra Skrumsagers fortælling, se Sprogforeningens Almanak 1894, 21–22.

Gårdejer *Hans Schmidt*, Græns hjemmet, Kollund, født 7. 2. 1885 i Øster Lindet, søn af gårdejer Jens Schmidt (død 1914) og hustru Magdalene, f. Skøtt (død 1912), meddelte mig i brev af 25. 9. 1954, at historien om pastor Bøggilds hund »hører til mine kæreste barndomsminder. Dels har jeg læst den i almanakken i 1894, dels har min moder fortalt den mange gange. Hun var fra *Hjerting*, som er anneks til Lintrup. Hun er født 1841 og kendte

altså både pastor Bøggild og »Roland«, og De ved sikkert, at de fortællinger, som man har fået fortalt af sin moder, står for en i en særlig glans. Da pastor Bøggild døde, købte bedstefader hans præstestol, en stor gammel øreklapstol. Den har jeg senere arvet og sidder hver aften i den og læser.«

Som man vil forstå af det ovenfor meddelte, er historien om pastor Bøggilds hund (der endte sine dage i Lintrup præstegård) og hvad mere, der i denne forbindelse har kunnet fremføres – omend i novellistisk form – blevet husket godt både i egnen syd for Ringkøbing Fjord som i Lintrup-København egnen. Nærværende redegørelse har haft til hensigt at underbygge og kommentere J. N. H. Skrumsagers debutfortælling, der var fortrinlig underholdningslæsning i de mange hjem, hvor Sprogforeningens Almanak straks vandt indpas. Man har ved læsning af det foranstående også kunnet få et indtryk af, hvor længe en fortælling med stedligt indhold har kunnet huskes i folkets taknemmelige minde.

*

Endelig skal meddeles et par oplysninger om pastor J. L. Bøggild. I sit brev af 25. 9. 1954 anfører Hans Schmidt, at hans bedstemoder i Hjerting undertiden fik besøg af den Lintrup-præst. Her fik Bøggild altid en grog. Når han havde drukket lidt, sagde han: »Må jeg bede om en kande vand, madam Skøtt, den er sandelig blevet for stærk.« Når groggen så var spædet op med vand, blev den »sandelig for svag«, og først efter flere opspædninger lykkedes det at få den rigtig. Men han drak altid kun een! – Fra anden side har man også en oplysning, der kunne tyde på, at pastor Bøggild godt ville bøje armen. *Carsten Petersen* meddeler således i sin bog: *Slesvigske Præster* (1938), 161, at biskop *J. B. Daugaard*, Ribe (hvor han var biskop 1850–67) tilskrev J. L. Bøggild følgende brev: »Jeg tør og bør ikke fordølge for dig, kære gamle ven, hvor hårdt det og er at komme frem dermed, at det rygter har gået om dig, at du på auktionsdagen og taksationsdagen skal have overskredet målet i nydelsen af stærke drikke og været som det hedder uefterrettelig. Du ved nok, at jeg hader al spiritus og anser allerede et par snapse dagligt for at være endog et sundt menneske, som har stille arbejde, skadeligt.« Man tør heraf slutte, at pastor Bøggilds perial har vakt forargelse i menigheden.

Efter sin pludselige død 17. maj 1858 blev J. L. Bøggild jordfæstet på Lintrup kirkegård, hvor hans grav findes syd for kirken. Der er om hvilestedet et jerngitter overgroet med efeu, og på graven ligger en marmortavle.

NOTER

- 1) S. V. Wiberg: *Dansk Præstehistorie* I. 192. II, 318. O. Fr. Arends: *Gejstligheden i Slesvig og Holsten* I (1932), 113. A. Ravnholt: *Fra Vester og Nørre Horne Herreder* (1935), 84. Hans Pilegaard og August F. Schmidt: *Fra Lintrup Sogn* (1925). 43.
- 2) Fortællingen er af P. Pedersen Bjerregaard i lidt forkortet form udgivet under titlen: *Hunden »Roland«* i dagbladet *Vestkysten* 27. 5. 1950, jfr. *Ringkøbing Amts Dagblad* 7. 5. og 29. 8. 1949.
- 3) Om Kloppenborg-slægten og Skrumsager se *Sønderjydske Månedsskrift* 1. 10. 1944, 183–88. 1945, 125. *Kolding Folkeblad* 9. 5. 1940. *Dannevirke* 12. 7. 1949. *Hejmdal* 23. 9. 1954.

Værn mod onde ånder

Af Senius Tiedemann

Her i landet trives overtroen næppe mere i så stor udstrækning som tidligere. For nylig var der noget fremme i dagspressen om eksempler på heksetro i Nordtyskland.

Det kan måske have sin interesse at høre om, hvad der i sin tid har været kendt på disse områder – vel nok mest blandt almuen.

I fjor spurgte en gårdmand i Nørre Hjarup, om jeg kendte noget til, at man før i tiden satte noget ind i dørkarme og lignende steder, for derved at holde ondt fra huse. Han havde gjort den opdagelse, at der i den gamle gård, som han havde overtaget, flere steder fandtes sådanne ting.

Hvornår gården er bygget, er der næppe nogen der ved mere; men antagelig stammer dens bygninger fra først i 1700-tallet.

Ved vor undersøgelse fandt vi over gårdens loftsluge en lille læderlap fastnaglet på karmen. Da vi fjernede den, fandt vi et lille firkantet hul, hvori der som en slags amulet var fastnaglet en lille pakke, som var forsvareligt sammenbundet med stærk sytråd. Det viste sig, at den lille pakke indeholdt et pulver af ubestemmelig art. Omslagspapiret var forsynet med tre kors tegnet med blæk. Deraf vil jeg skønne, at selv om pakkens anbringelse skyldes overtro af en art, der grænser til hedenskab, så kan det efter de tre kors skønnes, at det er sket i den treenige Guds navn.

I en anden lugekarm ind i tørverummet fandtes et lignende hul, men her må en dristig karl i sin tid have fjernet indholdet, for der fandtes ikke noget, og det må antages, at der ikke er sket større ulykke af den grund. Over flere døre inde i huset fandtes spor af flere huller; men på grund af tilkitning og overmaling lod det sig ikke gøre at undersøge dem.

Ifølge overlevering blandt tidligere ejere af gården skulle noget tilsvarende være nedgravet i gårdspladsen et stykke fra yderdøren. Sandsynligheden taler for, at også dette er fundet. Da nemlig den nuværende ejer for nogen tid siden fik indlagt vandværk, ville skæbnen, at et rør skulle lægges ned forbi indgangsdøren, og her stødte man på to flade sten, mellem hvilke der lå to jerngørde, sikkert rester af en træspand eller lille balje, som sammen med indholdet var rådnet væk. Dette fandtes netop på det angivne sted.

Hermed kan man slutte, at meningen har været, at intet levende væsen har måttet komme ind i huset uden at passere det sted, hvor »miraklet« var

nedgravet, og således har beboerne villet sikre sig mod alskens uvæsen inden døre, såsom pest, ildebrand og tyve m. m.

Nationalmuseet har udbedt sig en prøve af det fundne pulver, som også er blevet dem tilstillet, men det er endnu ikke lykkedes dem at nå frem til en analyse deraf.

Den gamle gård i Nørre Hjarup

For at få suppleret dette tilfælde af gammel overtro har jeg besøgt en gammel gårdmand i Havsted, som jeg vidste sad inde med oplysninger om et lignende tilfælde, og han fortæller:

»Da jeg var dreng hjemme på min fødegård, var vore rymplinge (1 års ungvæg) utrivelige, ihvor godt de end blev passet og plejet. Jeg husker, at oldefar ordrede dem trukket ud i toften og slået ned og efter et eftersyn begravet. Da de blev skåret op, fandtes der intet blod i dem. Så blev der sendt bud efter en gammel »klog karl« (hvis navn og hjemsted også blev nævnt). Han så kreaturerne efter og konstaterede, at der var én, som gjorde ondt for dyrene. Ligeledes kunne der heller ikke kærnes smør af vore køers mælk, det skiltes i ost og valle. Den kloge mand ordrede en sten taget ud af den murede bue over stalddøren, så skulle han nok sætte den på plads igen. Han tog så en håndfuld tråd (virl) tilsyneladende af forskellige metaller og anbragte det under stenen og sagde så, at nu skal den person, som forvolder ulykkerne, nok holde sig borte, og efter dette og den tid trivedes kreaturerne igen på gården.

Derefter henvendte »den kloge karl« sig til min mor og sagde: »Læg godt

på ilden og hæld noget helt nymalket mælk i gryden. Når det er i kog, så vælt gryden om, så mælken hældes i ilden; men hold døren godt skoddet, og når det er sket, kan I kærne smør.«

Mens dette stod på, mødte der en gammel kvinde op. Hun gjorde desperat forsøg på at komme ind; men måtte opgive det. I stedet for gav hun sig til at skrigе op, for nu havde hun tabt slaget. Vi vidste, at hun havde »Cyprianus« og var i onde magters vold.«

– Såvidt manden fra Havsted.

Fodring af snoge – en rest af gammelt hedenskab

Ved H. V. Gregersen

Det gamle hedenskab synes undertiden at have holdt sig forbavsende længe. I hvert fald dukker der i ny og næ meddelelser op, der kunne tyde på, at gamle trosforestillinger har formået at holde sig helt op til sidste århundredskifte, om ikke længere, thi meget af det, vi nuomstunder kalder overtro, skal vel ses på baggrund af det gamle hedenskab. Vi ved, hvorledes pietistiske præster hele det 18. århundrede igennem måtte kæmpe mod den dyst for at få julebuk og julelege afskaffet (jfv. f. eks. Sdj. månedsskr. 1952, s. 188). *Erik Pontoppidan* udsendte endda i 1736 en hel »Fejekost til at udfeje den gamle surdejg eller de i de danske lande tiloversblevne og her for dagen bragte levninger af såvel hedenskab som papisme«, men lige meget hjalp det. Endnu for et hundrede år siden hævdede pastor *C. N. Smith* i Skast (jfr. Sdj. månedsskr. 1954, s. 53) at have hørt den gamle hedenske påkaldelse i udtryk som »Ravne, om jeg gør!« eller »Ravne tej me!«, og i nogle barndomsindrykninger fra Rends hedder det om en mand, at han var soltilbeder (jfr. Sdj. månedsskr. 1953, s. 37).

»Dansk Folkemindesamling« har i 1924 fra en indsender modtaget efterstående beretning, der må have udspillet sig omkring 1850 i Klipleve sogn, hvor indsenderens morfar havde været lærer ved Bjergskov skole til sin død i 1846. Hans mormor levede til 1856, og det er om hende, han fortæller:

»Hun var efter den tids opfattelse en meget begavet kvinde. Som klog kone var hun endnu på hendes gamle dage meget besøgt, da hun havde en slags forret til det, da der engang, da hertugen af Augustenborg var på jagt der og havde fået næseblod, som ikke ville standse, kom bud efter hende, og hun hjalp ham, og det gav jo hende anseelse. Dette lille berøringspunkt

er blot for at fremstille hende i den belysning, men nu kommer jeg til det, hvoraf en del kan lyde utroligt, men som hun har vist mig som barn.

Hun var nemlig i mit hjem i de år, hun var enke, og det, hun viste mig, når jeg vandrede omkring med hende om foråret og sommeren, det vil jeg bede Dem om at tro er sandhed.

Min mormor var født på egnen. Hendes hjem havde ligget midt inde i en skov, som er endnu, og som hun har vist mig mange gange, da der endnu fandtes stikkelsbærbuske, hvor haven havde været. De havde haft et par køer, som de græssede i skoven og bjergede hø til til vinterfodring. Kornavl havde de ikke. Hun var den sidste af slægten, som var født der, så forfaldt huset og blev udsluttet, men hun fortalte, at hendes forfædre i mange slægtled i hundreder af år havde boet der.

Fem minutters gang fra hendes tidligere hjem ud af skoven i nordlig retning over en smal eng, hvorigennem åen fra Hostrup sø løber, lå der indtil 1863 en stor kærpose, bevokset med porse og egepur, samt rundt omkring i overfladen roden af store egestammer. Midt i denne udørken lå en lille sandholm, der skrånede ned med syd til åen. På denne holm var der dengang et af vore forfædres smukkeste gravsteder, jeg har set. Fire store kampesten med en overligger på og i en stor omkreds om samme var der rejst en mængde store, ligesom gennemkløvede kampesten på enden på mindst et par alens højde. På denne smukke gravplads skulle der være begravet en høvding, som stod under kong *Hjerne*, hvis gravhøje ligger en halv mil vesten for, og som den gamle kro (Hjernshøj) endnu har navn efter. Denne høvding, hvis navn hun kaldte *Tam* eller *Tams*, påstod hun, at hun nedstammede fra og som hun og hendes forfædre altid havde besøgt og fredet om.

Nu skriver jeg noget, som jeg beder Dem om ikke at smile ad, men som jeg selv har set slutningen af. Min mormor fortalte, da hun var barn, var der om sommeren mange store snoge ved hendes hjem i skoven, og som om sommeren, når dørene stod åbne, løb ind i stuen, men når de tog en lerskål og hældte lidt mælk i og satte den ud ved døren, kom de derud og drak mælken.

Ovre på begravelsespladsen var der den samme slags, som de fodrede på samme måde, og endnu gjorde hun på samme måde, når foråret kom, og det var en varm solskinsdag, tog hun en lille lerkrukke med mælk i og en skål, og jeg var med og besøgte begge steder, og der var begge gange disse uhyggelige dyr. Den sidste gang var der tre på begravelsespladsen, og da vi var færdige og stod og så på dem, rejste en stor tyk én sig lige i vejret og så efter os med sine store øjne ud af det flade med hvidt og gult beplettede hoved. Folk sagde, at det var giftslanger, men jeg hørte aldrig, at de gjorde fortræd. Min mormor sagde, at mælk skulle de have der i foråret, for ellers kunne de ikke skifte ham.«

Såvidt fortælleren. De to steder, snogene fik mælk, er tydeligt nok, hvor hjemmet stod og ved dyssen, hvor slægtens afdøde medlemmer hvilede. Bag ved handlingen ligger ganske sikkert forestillingen om, at dyrene har været symbol på de hedengangnes ånd, totemdyr, der ikke måtte skades.

Flere steder i vort land har det i ældre tid været skik og brug, at folkene på en bestemt gård i højtiderne bragte et fad grød hen til en høj, som regel til en gravhøj i gårdens nærhed. Også dette skal sikkert opfattes som en rest af fortidens offerkult. Der må i hvert fald fra gammel tid have eksisteret en forbindelse mellem gården og højen, og ikke sjældent har endda gård og høj navn tilfælles. Et sådant tilfælde kendes f. eks. fra Højst sogn, hvor *Vittegård* ligger op til *Vittehøj*. Forleddet i disse navne synes at have »sakralet« indhold, idet det nok er ordet »vætte«, jfr. S. årb. 1956, s. 83.

Måske har forholdet været det, at bonden på gården som slægtens overhoved har forestået stedets kult og har draget omsorg for, at de hedenfarnes gravfred blev vogtet. Enhver mene herom, hvad han formår.

Et par nødvendige bemærkninger til Frede Hansen

Af S. P. Hansen

I »Sønderjysk Månedsskrift« for marts 1958 har seminarielærer Frede Hansen, Tønder, skrevet en lille artikel om »Sønderjysk Idrætsforening«s jubilæumsbog. Artiklen har fået overskriften: »Et par nødvendige tilføjelser til jubilæumsskriftet«. – Da den væsentligst angår det afsnit, jeg har skrevet, må det være mig tilladt at fremføre nogle bemærkninger hertil.

Der kan naturligvis af kyndige folk nævnes mange begivenheder og forhold, som med god grund kunne have været omtalt i bogen. Meget stof har måttet udskydes af pladshensyn, og mange gange har det været svært at afgøre, hvad der burde tages med. Der er derfor intet overraskende i, at en og anden i omtale af bogen finder det betimeligt at fremkomme med nogle tilføjelser. Adskillige har gjort det mundtligt og en del skriftligt, og det har glædet mig meget at mærke den interesse, som dette var udtryk for. Det overraskende er, at det kan gøres så dårligt, som det her er gjort af Frede Hansen. Lad mig tage de nævnte »nødvendige tilføjelser« en for en.

1) Frede Hansen påstår, at skydning blev påtvunget »Sønderjysk Idrætsforening af overbestyrelsen for »De danske Skytte- og Gymnastikforeninger«.

Det ville være temmelig misvisende at skrive noget sådant. Indmeldelsen i »De danske Skytte- og Gymnastikforeninger« blev vedtaget enstemmigt på sendemandsmødet i Nørre Hostrup den 21. marts 1920.

Til stede ved dette møde var fra overbestyrelsen næstformanden oberst Meyer og direktør Jens Schrøder, der talte om virksomheden indenfor »De danske Skytte- og Gymnastikforeninger«, og Mads Gram fortalte om arbejdet i »Nordslesvigsk Fælles-Idrætsforening«, som S. I. hed indtil 1920.

Der var altså tale om gensidig orientering. Derefter var der forhandling, og herom fortæller protokollen: »I den efterfølgende drøftelse om, hvorvidt N. F. I. skulle slutte sig til D. d. Sk. og G. deltog sendemænd fra alle egne. Alle var enige i at anbefale tilslutningen; kun fremkom der fra flere sider nogen betænkelighed mod at optage skydningen som almindelig idræt i foreningen; men nogen modvilje mod skydningen var der ikke.«

Der er intet at sige til, at nogle af dem, der lige var kommet hjem fra fronterne, var lidt betænkelige ved skydning som idræt. Men de gik ikke imod. Og da arbejdet med skydning på *helt frivillig grund* blev taget op rundt om i kredsene, så man, at skydning godt kunne gå ind som led i foreningens arbejde.

Det var da klart, at der også i Nordslesvig måtte være plads for skydning i det frivillige foreningsarbejde. Grundlaget var der – endda fra før 1864. Se Chr. Petersens skildring af den sønderjyske skytteforening fra 1862. Jubilæumsbogen side 8! Og det var også helt naturligt, at skydningen nu efter genforeningen kom ind under »Sønderjysk Idrætsforening«. Hverken i 1920 eller senere er der grundlag for at bruge et ord som påtvunget om skytternes deltagelse i arbejdet.

2) Frede Hansen påstår endvidere, at der allerede i 1924 fra skytterne fremkom forslag om adskillelse. Det skulle være udtryk for, at samarbejdet ikke gik godt. – Det er helt forkert.

Spørgsmålet om adskillelse blev på sendemandsmødet i Tinglev i 1924 *ikke rejst af skytterne*, men af hovedkredsformanden for Aabenraa amt, førstelærer V. Jørgensen, og det *drejede sig ikke om adskillelse mellem skytter og gymnaster*, men om, at hovedkredsene hver for sig skulle stå som amtsforening direkte under »De danske Skytte- og Gymnastikforeninger«.

Spørgsmålet var forud behandlet på Aabenraa amts hovedkreds' generalforesamling. Herom hedder det i hovedkredsens protokol:

»Det blev enstemmigt vedtaget, at hovedkredsen skulle arbejde hen imod at komme til at stå selvstændigt; det blev pålagt formanden over for S. I. at fremsætte hovedkredsens ønske. Årsagen til ovennævnte beslutning er det store medlemsbidrag.«

En prøveafstemning på sendemandsmødet i S. I. gav kun 6 stemmer for, at hovedkredsene skulle omdannes til selvstændige amtskredse.

På sendemandsmødet i 1926 fremsattes tanken om en deling af S. I. i en

skytteforening og en gymnastikforening; men en afstemning viste, som jeg har nævnt i bogen, »meget stærk tilslutning til at holde sammen i én forening«.

Nej, det er først i 1928–29, der kommer fart i drøftelserne om adskillelse mellem skytter og gymnaster. Og det blev sendemandsmødet på Folkehjem den 10. marts 1929, der blev rammen om alle tiders opgør inden for S. I. Jeg har fortalt ret fyldigt derom i bogen på grundlag af protokol, avisreferater og breve. Selv var jeg ikke til stede; men min skildring af mødet har jeg ladet kontrollere af flere deltagere, inden den gik i trykken. Jeg er derfor slet ikke så bange for, at den ikke skulle kunne stå for en saglig kritik.

Frede Hansen henviser i sit indlæg til et (formodentlig privat) brev fra Johs. Juhl. Dette brev har jeg ikke kendt. Det er muligt, brevet viser, at Johs. Juhl på et vist tidspunkt har haft en anden opfattelse, end den han gav udtryk for på *bestyrelsens vegne* (÷ Adler Lund) på sendemandsmødet. Forholder det sig sådan, har det naturligvis sin interesse. Men det er udtalelsen på sendemandsmødet, der tæller, og om begivenhederne her henholder jeg mig altså helt til det, jeg har skrevet i bogen.

3) Frede Hansen skriver videre i sin »nødvendige tilføjelser«: »de, der holdt på adskillelse, bliver i bogen kaldt »oppositionen«, en forøvrigt forkert sprogbrug.«

? – Hvad er meningen? – Jeg har ikke brugt ordet opposition om dem, der gik ind for adskillelse. Jeg har overhovedet ikke benyttet det ord i hele det pågældende afsnit af bogen. Det findes ikke. –

Jeg har spekuleret meget over dette mærkelige forhold, og jeg har da også søgt at efterforske, om Frede Hansen evt. skulle have set det brugt i en eller anden anmeldelse. Det slog til. – Jeg fandt følgende i en anmeldelse af jubilæumsbogen i Højskolebladet af 11/10 1957 – side 461 –: »Oppositionens ordførere var således til det møde, hvor man planlagde det store stævne i Tønder, og ledede et af de store massehold ved stævnet.«

Denne anmeldelse er skrevet af Frede Hansen, som altså selv har fundet på det i denne sag så famøse ord. – Mon vi så ikke skal lade tæppet falde her? – Jeg afstår gerne fra videre diskussion med Frede Hansen om rigtig eller forkert sprogbrug.

Derimod kunne jeg nok have lyst til at knytte et par bemærkninger til Frede Hansens antydning af, at min skildring i bogen ikke tydelig nok belyser, hvorfor ordskiftet blev så skarpt på det omtalte sendemandsmøde.

Det forekommer mig, at jeg tjente sagen bedst ved at referere mere saglige udtalelser. En udtalelse, som den Frede Hansen citerer, er dog vist af så ringe kvalitet, at den kunne udelades. Den er jo ganske usaglig. I Hejmdals referat gengives den citerede udtalelse af kaptajn Thygesen-Nim for øvrigt således:

»Det er mærkeligt, at det altid er fra højskolelærernes side, delingsførerne,

der dryppes gift i dansk ungdom; men det er, fordi de er økonomisk interesseret i spørgsmålet.

(Dirigenten ringer, Frede Hansen protesterer. Stærke fyråb.)«

At man også fra anden side var i stødet, fremgår af flg. længere fremme i referatet i samme avis:

»Jacob Friis anbefalede under stormende bifald, at de gamle »Kokkemænd« holdt sig lidt tilbage i drøftelsen, blot en halv times tid, hvorpå gymnastiklærer Iversen som en af de gamle frafaldt ordet til fordel for de unge »Kokkemænd«.«

4) Angående manglende omtale af arbejdet i »Haderslev Vesteramts Gymnastikforening« efter 1929 kan jeg oplyse, at forholdet er det, at der ikke i bogen i almindelighed er fortalt om arbejdet i de enkelte amter. Når der er medtaget foreningsarbejde uden for S. I., skyldes det, at der her er tale om andre idrætsgrene end dem, der dyrkes i S. I.

I øvrigt kan jeg tilslutte mig Frede Hansens bemærkninger om godt samarbejde med Vesteramtets gymnastikforeninger ved større stævner. Men jeg ser stadig sådan på det, at det er beklageligt, at de pågældende foreninger o. 1930 meldte sig ud af S. I. Havde der været lidt mere omtanke hos visse ledere dengang, kunne det nok have været undgået.

5) Angående delingsførere.

Vi har desværre ikke i S. I. nogen oversigt over, hvor vore delingsførere har fået deres uddannelse. Mange har fået den her i landsdelen, sikkert langt flere i det øvrige land; men vi er glade for, at der i Sønderjylland er skoler, som tager sig af lederuddannelse.

Da Lorentz Hansen blev borgmester i Haderslev

Den 20. december 1606 blev »Laurentius Johannis« valgt til borgmester i Haderslev, som pastor Laurids Lauridsen Krøger i Aastrup har noteret i sin kirkebog. I mere end 20 år har han været byens højeste tjenestemand. Han er død før den 27. april 1628. Inden han blev borgmester, har han fra 1602 været rådmænd. Hans valg til borgmester gav anledning til, at to unge studenter fra Haderslev latinskole skrev digte i det latinske sprog, som de havde lært i »Venetia parva«, det lille Venedig. Den ene var Marcus Stuhr, født i Nustrup præstegård – han antog sin mors pigenavn –, den anden Nicolaus Heniochus fra Haderslev. Sit lærde navn, som er græsk, har han fået, da hans far, Knud Nielsen, var livkusk hos den gode hertug Hans. Den 27. juni 1607 blev de to unge mennesker studenter ved Wittenbergs berømte universitet og tre år senere kom de tilbage til de hjemlige egne, Stuhr som kapellan i Toftlund, fra 1616 præst, og Heniochus som præst i Sommersted.

De to digte er trykt på 4 kvartblade og kom til den store samling af lejlighedsskrifter i Kiels universitetsbibliotek. Men desværre er af disse hundrede

»Libri minores Cimbrici« med omtrent 5000 enkelte numre fra 1580 til 1830 kun de ti bevarede, og derfor kender man kun overskriften til de to digte.

Th. Achelis.

Den uheldige degn Damm i Uge

Dejn *Thomas Michelsen Damm*, der virkede i Uge den lange række af år fra 1831 til 1870, måtte livet igennem kæmpe med store vanskeligheder i sin gerning som lærer. I bogen »Uge Sogn« fortæller bibliotekar Aage Bonde, at »han hemmedes stærkt i sit skolearbejde af manglende pædagogiske evner samt en udpræget forlegenhed og nervøsitet, der engang ved en visitats i hans første tid i Uge gjorde sig så stærkt gældende, at han gik i stå midt i undervisningen«. I en visitatsindberetning hedder det dertil, at skolebørnene i Uge har »den samme tyskagtige udtale som både præsten og degnen«. Friskolelærer P. Smidt har i sine erindringer, trykt i S. mdsskr. 1950, bevidnet ovennævnte skildring af ham, idet han skriver: »Det kneb for degnen at holde styr på den store, brogede flok, hvorfor han i årenes løb havde vænnet sig i den grad til at sige: »hyss!« så at han også hyssede, når han gik ned ad gaden, og når han talte med nogen.«

Man kan efter det anførte tænke sig, at den stakkels degn ikke har haft nogen god dag, da amtmænd *Heltzen* engang inspicerede Uge skole. I et udate-ret brev til Madvig, nu i Regenburgs arkiv, har amtmanden herom fortalt følgende:

»I Hjorts »Børneven« (den nye danske læsebog) havde Degnen overstreget »Sønderjylland« og »som hører til Danmark«; den samme Bemærkning om Holsten og Lauenborg havde han sat i Parenthes. »Danmark« var ombyttet med »den danske Stat«, som ifølge Marginalnote skulde bestaa af Danmark og Hertugdømmerne »Sl: Holst: og Lbg«. Han benægtede meget betuttet at have forandret det, og Pastor *Hoeck*, der kom til og var nysgerig, og hvem jeg viiste det, gav Friskarerne Skyld, men blev modbeviist, da der stod »Sl:« og ikke »Schl:«. Jeg var saa malicious at bruge det ene Exemplar baade til Indenadslæsning, hvortil Stykket om Incorporationen blev brugt, og til Diktat, hvor Degnen til min store Moro og under adskillig Fnisen maatte diktere om de to tyske Hertugdømmer, og om »at det efter Beliggenheden var underligt nok, at Tydsken og ikke Danske beboe Holsteen«. – Det kan nu være morsomt nok, men gid de havde taget *Hoeck* bort. Før bliver der aldrig god Tone i Sognet, der nu omtrent er mit tyskske.«

H. V. G.

Hof enspænder Nicolaus Cothenius

Selv om man som personalhistoriker begrænser sine undersøgelser til en bestemt personkreds, så støder man derunder ofte på hidtil ukendte personer, om hvilke man fristes til at søge nærmere oplysninger. Dette var således tilfældet, da jeg indsamlede oplysninger om herredsfoged i Egen herred Jens

Jensen Lassen. Da fandt jeg i det tyske arkivs akter en skrivelse fra en mand, som underskrev sig Nicolaus Cothenius, og som beder kongen om, at hans svigersøn Jens Jensen Lassen, som forrige år er bleven benådet med herredsfogedembedet i Egen på Als, må få sin bestalling konfirmeret.

Hertugen af Nordborg var gået konkurs, kongen havde derpå inddraget hertugdømmet og administrerede det, indtil han to år efter overdrog det til et medlem af huset Pløn. I denne mellemtid var hertugdømmets embedsmænd kongelige embedsmænd. Da der i denne mellemtid indtraf et tronskifte, måtte den af den tidligere konge udstedte bestalling konfirmeres af efterfølgeren og embedsmanden måtte aflægge ed til den nye konge.

Der foreligger ikke noget om, hvorfor Jens Jensen Lassen ikke selv ansøger om sin bestallings konfirmation, den nærmeste forklaring er vel, at han har været syg. Nicolaus Cothenius betegner sig som hof enspænder, det vil sige, at han er bereden bud, som skal overbringe vigtige skrivelser fra hoffet eller fra centralstyrelsen til provinsens embedsmænd.

Navnet Cothenius er muligvis en latinisering af bynavnet Køthen, en lille købstad i hertugdømmet Anhalt.

Han har været ansat som enspænder fra 1648 til 1. januar 1669. Den 27. november 1665 ledsagede han kurprinsen af Sachsen ud af landet. Efter sin afskedigelse tager han ophold hos sin svigersøn i Dyndved. Tidspunktet for hans datters vielse med Jens Jensen Lassen, kendes ikke, men vi kan af børnenes alder slutte os til, at det må have været omkring 1665. Mere beklageligt er det, at vi ikke kender datte-rens navn, vi ved heller ikke, hvornår hun er død.

Derimod ved vi, at Nicolaus Cothenius's hustru hed Adelheit. Cothenius fik af Christian V brugsret til Østergaards mølle på livstid. Som nævnt

boede han i Dyndved, der levede han endnu den 3. juni 1672, men han er død før den 20. december samme år, hans hustru levede da i Haderslev. Der levede hun også i de følgende år; hun fik da 60 rdl. i nådespenge, det svarer til forpagtningsafgiften af Østergaards mølle. Pengene udbetales hende af Haderslev amtsstue og noteres i amtsregnskabet. Sidste gang, hun kvitterer for de 60 rdl., er den 22. januar 1675. Højest sandsynlig er hun død i løbet af året 1675, men det kan også tænkes, at hun er flyttet andetsteds hen.

Jonathan Smith.

Departementschef T. A. J. Regenburgs moder

Regenburgs moder, *Anna Theodora Barbara Wettche*, blev ved mandens død i 1821 enke, og hendes fremtid tegnede sig ikke i lyse farver, idet hun sad tilbage med seks uforsørgede børn. En ringe pension blev hende tillagt og desuden fik hun udbetalt et fast beløb af den Günderothske Stiftelse, da hun var af stifternes slægt. En slægtstavle, der fandtes hos major von Saldern i Haderslev, viste nemlig, at hun nedstammede fra en broder til Sophia von Saldern ved navn *Sebastian von Saldern*. Han var præst i Starup-Grarup og havde en søn, overstløjtnant *Friedrich von Saldern*, hvis datter *Conradine Eleonora von Saldern* blev gift med pastor *Andreas Wettche* i Starup-Grarup. En datter af dette ægteskab var Regenburgs moder.

Også på anden måde blev den unge præsteenke med de mange børn hjulpet, idet hun blev kammerfrue hos Frederik VI's datter, prinsesse *Wilhelmine Marie*. Om Regenburgs moder også blev hos prinsessen under hendes ulykkelige ægteskab fra 1828 til 1837 med *Fredrik VII*, kan ikke oplyses.

Henvisninger: RA. TKIA. D 61; jvf. Zeitschrift bd. 30.

H.V.G.

Lidt om den Günderothske Stiftelse i Aabenraa

Stiftelsedokumentet er underskrevet og beseglet den 19. august 1741 og har fået kgl. konfirmation den 15. september samme år. Stifterne var den tidligere kgl. husfoged, senere »Oberförster« *Hinrich von Günderoth* og hustru *Sophia v. Saldern*, samt deres ugifte broder og svoger i Eutin, den højfyrstelig lybske staldmester *Ernst Christoph von Günderoth*. De har alle tre deres navn og segl under dokumentet og som vidner har kancelliråd, borgmester *Bendix Caspar Kamphövener* og kancelliråd og senere husfoged *Arendt Bodecker* sat navn og segl under. Kurator var *Johann Otto von Niendahl*.

Adgang til stiftelsen havde ældre aabenraaere, »hvis liv og vandel havde været kristelig og ærlig« og som enten var barnefødte i byen eller havde opholdt sig der i mindst 10 år. Fortrinsberettigede var dog stifternes efterslægt og efterkommere af deres gode ven, kancelliråd, borgmester *Bendix Caspar Kamphövener*.

Et noget kildent spørgsmål, der ret hurtigt meldte sig for stiftelsens direktion (magistrat og sognepræst), gjaldt efterkommerne af *Metta Ivers* på Toldsted, idet hun var et uægtefødt barn af stifterens fader, amtmand *Friedrich von Günderoth*, om hvis vilde jagt i skovene vest for Aabenraa sagnet endnu ved at fortælle. At husfoged *Hinrich von Günderoth* har vedkendt sig slægtskabet med *Metta Ivers*, der som voksen først var gift med tolder *Johan Rønnau*, derefter med hans efterfølger *Christian Albrecht Thomsen*, fremgår tydeligvis af den omstændighed, at hendes børn fik udbetalt en arvepart af husfogeden. Men henimod år 1800 bestred den Günderothske direktion imidlertid hendes efterkommeres adgangsberettigelse, vel nok først og fremmest, fordi den blev så talrig, at den ud i fremtiden ville være i stand

til at forsyne stiftelsen med alumner. I 1822 fik den generalsuperintendent *Callisens* godkendelse af deres afvisning af *Metta Ivers'* efterkommere. Da *Metta Rønnau* var et uægte barn med en anden moder og ikke adopteret søster til stifteren, måtte efterkommernes krav om adgang til stiftelsen bortfalde, hed det. Dermed var sagen efter hine tiders retsbegreber forsåvidt afgjort. Om også nutiden vil anerkende dette standpunkt, er en anden sag, men vor tids veludviklede socialforsorg vil næppe gøre det umagen værd at forsøge det omstødt.

Henvisninger: RA. TKIA. D 61; Carl Langholz: Ahnetavle for Hans Heinrich Jessen, Nybøl (maskinskrevet manuskript i LA, på Frederiksberg bibliotek m. m.); Frederik Fischer: Slesvigske Folkesagn, s. 354 ff.; S. mdskr. 1948, s. 173.

H.V.G.

Alterlys som offer til kirken i Hostrup ved begravelser

Under et af mine besøg i sognekirken i vinteren 1956–57 gjorde håndværkerne mig opmærksom på nogle store metalskjolde, i alt otte, som lå i skabet under alterbordet. Det var minder om fire personer, som har fundet deres sidste hvilested på kirkegården i årene mellem 1862 og 1887, og da der fandtes en lille rest flor ved et af skjoldene, drejer det sig sikkert om gaver i form af alterlys til kirken i forbindelse med begravelsen. (Se »Sønderjydske månedsskrift«, 1957, side 30–31).

På de to ældste skjolde står følgende indskrift: »*Ingeborg Hostrup* født Bendixen, født i Ladelund den 16. december 1780, død i Jejsing den 14. august 1862«. Nedenunder følger Jesu ord af bjergprædikenen: Math. ev. 5, 7 »Salige ere de barmhjertige, thi dem skal vederfares barmhjertighed« og på det andet skjold Math. ev. 5, 8 »Salige ere de rene af hjertet, thi de skulle se Gud«. Hun var gift med Jürgen Christensen Hostrup, og hendes forældre var kromand Matthias Bendixen og hustru Cicilia født Rossen i Ladelund.

De to følgende lysskjolde har ledsaget mindegaven i anledning af *Anna Margaretha Hostrups* død. Her læses følgende: »Anna Margaretha Hostrup, født Högel i Stadumwadt, Leck sogn, den 24. maj 1801, død i Jejsing den 19. juli 1864. Matth. 5, 8: »Salige ere de rene af hjertet, thi de skulle se Gud«. Kirkebogen oplyser, at hendes fader var actuar Johan Högel. Moderens navn ikke angivet. Hun var først gift med møller Peter Hansen Petersen i Ladelund, anden gang med gårdejer Matthias Bendix Hostrup i Jejsing; af sidste ægteskab efterlod hun to sønner, Peter Jørgen Bendix og Jørgen Christian samt en datter. – De to gårde i Jejsing ejes nu af Ernst Kier henholdsvis Andreas Nissen.

De to følgende skjoldes indskrift er kortfattet og lyder således: »*Christian Damm*, født i Quars den 25. januar 1811, sognepræst i Hostrup siden den 21. december 1864, død hersteds den 26. november 1877«. Pastor Damm, hvis grav findes i kirkegårdens sydvesthjørne, har oprettet et legat, der skal komme en kirkelig sindet person til gode.

Ved det fjerde og sidste skjoldepar kommer så endelig det tyske sprog til sin ret med følgende indskrift: »Hans Chr. Lund, geb. den 8. august 1810, gest. den 21. januar 1887. Die Lieben, die der Tod getrennt, vereint der Himmel wieder«. *Hans Christian Lund* var en søn af degn Poul Hansen Lund og Anna Maria Wermer i Hostrup, besøgte seminariet i Tønder (eks. den 23. april 1833), var et år lærer i Rørkær, så halvandet år i Løjt Kirkeby og endelig fra 5. november 1835 enelærer i Jejsing, hvorfra han trak sig tilbage til sin bondegård i Hostrup til mikkelsdag 1861. Den 2. januar 1847 var han blevet valgt til kasserer for Hostrup sogns spare- og lånekasse, og dette hverv beholdt han til sin død. Stamparcellen af gården i Hostrup ejes nu af Hans Peter Hansen.

Christian Maibøll.

Præsterne i Ravsted omkring reformationstiden

Nicolaus forekommer som sognepræst i Ravsted 18. 11. 1495 / ACTA PONTIFICUM DANICA, 3499 /. Han må være identisk med den »Dominus Nicolaus Johannis in Rapstede«, som opføres blandt den hellige trefoldigheds eller Kalandsgildets medlemmer i Flensborg 1481 / DIPL. FLENSBORGENSE I, 67 /. 1484 forærede han 40 mark til Frue Kirken i Flensborg; indførelsen er senere overstreget / DIPL. FLENSBORGENSE I, 654 /. Han forekommer endnu 1495 som medlem af gildet / DIPL. FLENSBOGENSE I, 71 /. – Hans efterfølger var »Johannes Wlf« 15. 7. 1506 / ACTA PONTIFICUM DANICA 4077 /.

Den første evangeliske præst i Ravsted var *Laurentius Wrede*. Hans navn findes først 1529; han døde 1548. Han er vistnok en søn af den Laurentius Wrede i Flensborg, som er blandt Gertruds gildets medlemmer 1483 sammen med sin kone / DIPL. FLENSBOGENSE I, 121 /. 1485 var han medlem af Hellig Legems gilde / DIPL. FLENSBORGENSE I, 394 /, og 1496 aflagde han regnskab for Gertruds gildet / DIPL. FLENSBORGENSE I, 96 /.

Ham fulgte *Georgius Andre*, som døde 1587. Han må have været præst i Ravsted i 40 år. Han blev student i Wittenberg i september 1545, derfra drog han til Rostock i april 1548, hvor han blev baccalaureus og magister i juli 1551. Hvis min formodning, at han blev sognepræst i Ravsted 1548, er rigtig, så er han enten rejst til Rostock for at få magistergraden eller han har fået den, uden personlig at give møde. Som student betegnes han som *holsatiensis* eller *holsatus*, ved promotionen som *lugianus holsatus*. Det latinske ord *lugianus* betegner en mand, som stammer fra Løgum. Der

har vi tre muligheder: Nørre-Løgum, Øster-Løgum eller Sønder-Løgum. Valget falder ikke vanskeligt i dette tilfælde, da der 1535 er bevidnet en Andreas Jacobi som præst i Øster-Løgum (H. Hejselbjerg Paulsen, Sønderjydske slægter I, s. 16). En søn af denne mand er præsten i Ravsted. Da denne blev student i 1545, må han være født omkring 1525, og hans fader må derfor allerede omkring denne tid have været præst i Øster-Løgum. En sønnesøn af ham var *Petrus Georgii*, som blev student i Rostock i oktober 1583 og sørgeligt bekendt derved, at han 1588 skød diakonen i Aabenråå. Hans vugge stod ikke i Tønder, men i Ravsted.

Th. Achelis.

Da degnen i Højst var sognets læge

(fortsat fra sidste nummer)

Her skal meddeles følgende gode råd:

For trangbrystethed eller for dem, der sjunge og er hæs: Rosiner en skil., figener en skil., kanel en skil., nelliker en skil. og dertil en pot vin, hvori det hele koges; tag en skefuld eller to aften og morgen, det renses brystet og rørbiberne; en degn bruger sådant i tide, inden han bliver hæs; er probatum.

Om mand mister sit mål, han må drikke lavendelvand tre gange daglig to skefulde; det hjælper ham til sit mål igen, at han kan tale.

Om tænderne er løse eller ømme på nogen, at han ikke kan spise, da må han tage varmt salvievand og holde det i munden og gnide tænderne dermed.

Når næsen bløder og blodet ikke kan stille, må man dyppe nogen bomuld i vand, som er brændt af husløg, og stoppe det sagtelig op i næsen.

Når ørerne hæves og eller om der er orm i dem, må man tage vand, som er brændt af fennikkel og dryppe en

føje ting i ørerne deraf; det fordriver ormen og hævelsen. Vand, som er brændt af ysop, hjælper for susen og klingen i ørerne.

Kamilleblomstervand styrker hovedet og hjernen, når man ofte stryger hovedet dermed og lader det så tørre af sig selv; man må også drikke deraf.

At hår skal vokse langt: Honningvand er godt at give langt og gult hår med, om man toer det ofte dermed, da vokser det langt og dejligt. Item: Du må og tage vieknopper og de små blade af vietræ og brænde vand deraf, og to håret dermed, da vokser det snart og bliver langt.

Når hår falder af hovedet eller om det ellers er skaldet: Om man toer eller stryger sit hoved tit og ofte med rosmarin vand, da bliver håret på hovedet og hjælper til at der vokser mere hår igen. Vand, som er brændt af løg, er også godt dertil. probatum.

Et god ekstrakt at sætte på et krus brændevin, som følger: Angelica (skovkvan), ensian, enulæ (?), tormentil (potentilla tormentilla), mesterrod, pimpinellerod, baldrianrod, natterod (slangehoved = *echium vulgare*) og teufels abbis-rod (djævelsbid = afbidt scabiose), af enhver slags for seks penning, og det skal du støde småt og komme det udi brændevinen og sætte det hos varmen eller ilden en dag eller to; så er det en god ekstrakt. Siden kan

du tage lidet deraf aften og morgen; det er meget sundt.

Pestilenselys laves af et pund pilekul, et halvt fjerdingspund voks, et kvart pund terpentin, et lod storax, 2 lod rav, et kvart pund gummitragant. Kul, rav og storax stødes meget sammen; derefter smeltes voks og terpentin i en gryde, hvortil efterhånden kommes kul, den smeltede tragant, rav og storax. Det giver gode pestilenslys.

For ondt og fordærvet blod: Vand, som er brændt af Borasknopper eller blade, er godt ved fordærvet blod, om man drikker deraf to gange om dagen tre skefulde, ti det renser blodet igen. (Det drejer sig vist om hjulkrone (*borago officinalis*), en gammel lægeplante, som stammer fra orienten).

Anders Skræders recept til at fordrive skorstenssod af træ eller vægge: Køb alun for seks penning eller en skilling, kog det i vand og stryg det på. Det fortager soden, så man kan sætte hvad slags farve man vil på væggen igen.

Hvorledes man laver en god snustobak: Køb et pund god hollandsk tobak for seks skilling; tør den og mal den ganske fint. Si den gennem et flor, og tag siden lebens balsuin for seks skilling. Dasum snustobak for to skilling og nogle nellikekerner. Det giver en fin snustobak.

Christian Maibøll.

Graasten Bank A/S
Kontortid 9—12 & 2—4
Lørdag 9—1
GRAASTEN

Snoghøj Gymnastik-
højskole
Fredericia.

3 Maaneders Sommerskole.
5 - Vinterskole.
Skoleplan sendes.
Jørgine Abildgaard.

**Sønderjydske
Tæppefabrik**

A. R. KJÆRBY A/S
HØJER

*

**Haslev
Gymnasium**

Kostskole for Drengene

Eksamensret til Mellemskole-, Real-
og Studentereksamen.

Alle Oplysninger ved Hen-
vendelse til

Peter Kæstel
Rektor, Haslev

**VALLEKILDE
Folkehøjskole**
Henv. til *Jørgen Jessen*,
Vallekilde

HEJMDAL

Landsdelens Blad

**Brede Sogns
Spare- og Laanekasse**

Bredebro tlf. 41341

✱

Stiftet den 1. maj 1875

Restaurant **Grænsen**
C. Heiselberg
Krusaa

Bogtryk . Bogbind

Th. Laursens Bogtrykkeri

Jernbanegade 8 . Tønder . Telefon 21550

Paul Thomsen
Krusaa

Kolonial, Spirituosa, Køkken-
udstyr,
Trikotage, Herreekvipering

Sønderjyllands Kreditforening
Haderslev

AKTIESELSKABET

NORDISKE KABEL- OG TRAADFABRIKER

KØBENHAVN F.

**Spare- og Laanekassen
for Hobro og Omegn**

Aktieselskabet

C. I. Christensens Papirhandel

ESBJERG

GRAM

Køleanlæg

BRØDRENE GRAM A/S

VOJENS

Støt vore annoncører

<p>Svend Kirchheiner <i>aut. Installatør</i> Vesterg 7 . Tønder . Tlf. 22045</p>	<p>Graasten Andelsslagteri</p>	<p>Tegn abonnement på Sønderjysk månedsskrift</p>
<p>Paasch & Larsen, Petersen Aktieselskab HORSENS Telefoner: 207 — 807 — 808</p>		
<p>Tønder Landmandsbank A/S Kontorer i Tønder - Skærbæk - Ballum - Brede - Brøns Bylderup Bov - Frifelt - Højer - Tinglev - Visby</p>		
<p>Vestkysten <i>Syd- og Vestjyllands største Dagblad</i></p>		<p>Lolland-Falsters Folketidende Stiftets største Blad Nykøbing F.</p>
<p>HORSENS HAVN</p> <hr/> <ul style="list-style-type: none"> ◆ <i>Mange moderne Stykgodskraner.</i> ◆ <i>7,00 m Vanddybde.</i> ◆ <i>Havnen kan besejles Dag og Nat.</i> ◆ <i>Store Arealer ved Kaj og Jernbanespor ledige til Udleje.</i> 	<p>Aksel Michelsen <i>Kul- og Træasthandel</i> Tønder Telefon 21111</p>	
		<p><i>Læs</i> Dannevirke <i>Sønderjyllands ældste Blad</i></p>
<p>Pindstrup Mosebrug SAVVÆRK OG EMBALLAGEFABRIK Telefon Pindstrup 13 og 18</p>		<p><i>A. Nielsen & Co. A/S.</i> <i>Nykøbing Falster</i></p>
<p>A-S FAXE KALKBRUD Frederiksholms Kanal 16 Telefon Central 9123 JORDBRUGSKALK 97 pCt. kulsur Kalk i Varen, som den leveres ca. 100 pCt. passerer 1 mm Sigte</p>		<p>MORSØ STØBEGODS AKTIESELSKABET N. A. Christensen & Co. Kongelig Hofleverandør NYKØBING MORS</p>